

ПАСТИР СВОЇХ РОЗСІЯНИХ БРАТІВ

Мітюрів Б.Н.

Рівненський економіко-гуманітарний інститут,

доктор пед. наук, професор, академік

Великий слов'янський просвітителю Ян Амос Коменський (1592-1670) - автор «Великої дидактики», шкільних підручників і багатьох педагогічних праць - добре знав стан освіти на той час і мав серйозний вплив на її розвиток. Він цікавився не тільки проблемами виховання, але й історією рідної Чехії. Коменський, безперечно, знав про історичний зв'язок між українським і чеським народом. Звичайно, він знав, що князь Федір Острозький і його воїни-українці спільно з чехами в 1410 р. приймали участь в розгромі німецьких хрестоносців в Грюнвальдській битві.

Всім відомо, що після спалення у 1415 р. Яна Туса його послідовники 14 липня 1419 р. в Празі підняли повстання Проти гуситів Ватикан організував 5 хрестових походів. І знову українці прийшли на допомогу чехам. З 1422 по 1430 рр. українські загони князя Федора Острозького підтримували гуситів в їхній боротьбі проти католицизму і німецьких феодалів.

В 1628 р. за наказом німецького імператора Фердинанда з Чехії вигнали всіх католиків. Частина богемських братів знайшли притулок, а з ними і Ян Коменський, в м. Лешно (Польща), інші - в володіннях князів Острозьких, в тому числі у містах і селах Волині та інших.

Жанна Ковба, відомий рівненський краєзнавець, вказує, що першими прибули на Волинь чеські біженці і їхні нащадки. Вони організували цілі чеські поселення. До 1914 ро відомо було 112 поселень з виключно чеським населенням, 158 - чесько-українських і близько 40 чеських хуторів. Пізніше, в 1944-47 рр., з Волині в Чехію на історичну батьківщину повернулось більше 45000 чехів (газ. "Вільне слово", 20 травня 1998 р.).

Коменський уважно слідкував за подіями в Україні. Звичайно, виникає запитання: «Чи знав він про діяльність широко відомої в XVII ст. Острозької Академії? Про її професорів і вихованців?» В «Автобіографії» він згадує про початок Визвольної Війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького в 1648-1654 рр. і покладає на неї великі надії, вважаючи, що перемога козаків приведе до покращення життя чеського народу.

В 1632 р. чеські біженці вибрали 40-річного Коменського одним із керівників общини Богемських братів. В його обов'язки входило не тільки керівництво братською школою в місті Лешно, але і спостереження за молоддю, що вчилася. Він став «як пастир своїх розсіяних братів» («Автобіографія»), в тому числі і тих, що жили на землях князів Острозьких.

Костянтин Острозький залишив про себе згадку в історії України як активний борець проти католицизму. На жаль, Острозька Академія, створена К. Острозьким, внаслідок багатовікової, впертої, підступної діяльності ієзуїтів в 1636 р. припинила своє існування. Тоді Коменському було 44 роки і він був повний сили і енергії. Безперечно, він знав про плідну діяльність Острозької Академії, її професорів і вихованців, про безцінні друковані праці, видані в її типографії, про боротьбу Академії за збереження і розвиток рідної української мови, традицій і звичаїв

українського народу і його релігії. Такому знайомству сприяли багато чеських біженців, які проживали на Волині.

Ян Амос Коменський (псевдонім - Нейфельд фон Ульрих) мав близькі відносини з багатьма видатними діячами XVII ст., що були в тісних стосунках з Україною.

Серед них можна назвати воеводу белзького (Червона Русь) Рафала Лещинського (1579-1661), який після вигнання гуситів з рідної землі, коли їхні війська були розбиті біля Білої гори, дав притулок чехам у своєму маєтку в Лешно. В Белзі у Коменського була з ним дружня розмова про видання «Дидактики», написаної рідною мовою. В Белзі Коменський міг познайомитися з роботою місцевої української братської школи, дізнатись про діяльність Львівської, Ставропігійської школи і почув уже про відому в Польщі Острозьку Академію, організовану в 1576 р.

Особливо в близьких і дружніх відносинах Коменський був з відомим діячем кальвінізму в Литві Янушем Радзивілом (1612-1665), організатором католицької конференції в Орлі Литовській. Радзивіл розмовляв з Коменським, який був присутній на конференції про переїзд Коменського в Литву і поселення в замку Любича для проведення наукової роботи.

В 1614р. соцініани створили на Волині широко відому Кисилінську шкoд., на базі якої після розгрому Раківської Академії була створена Кисилінська Академія. Викладач Луцького педінституту П.М. Кралюк, досліджуючи історію цієї школи, прийшов до висновку, що її організатори і викладачі, а особливо Ян Людвіг Вольцоген, тісно співпрацювали з Коменським, що Ян Вольцоген радив йому створити на Волині Міжнародний педагогічний колегіум в протиріччя ієзуїтським школам (Кралюк П.М. Соцініани на Волині. Рад.школа, К., 1989, №2, С. 92-93). Про розмову з Вольцогеном Коменський пише в «Автобіографії». Хочеться вірити, що в них виникла мова про стан освіти на Волині і про Острозьку Академію та її вихованців.

Чи був Коменський в Острозі? Це ще треба довести. А де ці докази? Можливо, вони загинули разом з багатьма працями Коменського під час пожеари, загубилися в глибинах часу. Ми можемо тільки здогадуватись. Треба відзначити, що член-кор. Петербурзької АН (1882 р.) Антон Семенович Будилівич (1846-1908) - хороший знавець старослов'янської історії - передбачав, що Ян Амос Коменський відвідував Остріг (Іоанн Амос Коменський. Славянское обозрение. СПб 1892, т.І, С.181).

Посилаючись на А.С. Будилівича, я в рукописі «Очерки з історії розвитку народної школи з кінця XVI до XVIII століття» (Львів, 1958, 296 с.) відмітив цей факт.

Я впевнений, що Ян Амос Коменський не тільки відвідував Остріг, але й, враховуючи те, що він виконував уповноваження і обов'язки своїх колег-братчиків, зобов'язаний був це зробити.